

AZ EMBERI TERMÉSZETRŐL

„Bizonyítsd be, de úgy, hogy lás-sam is...” — üvölti tébolyultan a mór, s tépve-cibálva földre rántja barátját, ellenségét, halálos végzetét, Jágót. Tehetetlen kín sokszorozta erővel hemperegnek, birkóznak, gyö-möszkölődnek a sárban, a vízben, felkavarva, szétröckölve annak békés felszínét.

Egyszer felkavarta már **Othello** ezt a vizet, csak nem vette észre. Még Velencében történt, hadisikereinek csúcán, midőn kedves tisztjét, Jágót, játékos párbajban kétvállra fektette — ez az **Ács János** rendezte kaposvári előadás oly fontos előjátéka —, és katonái lelkes tapsától kísérve együtt mosták le magukról a verítéket. A vízbe nézve nem látta még sem saját arcán, sem a Jágóén az öntudatlan készülődő természetet, a hívó jelre váró, elvakító szenvedélyt. Csak a víz fénnel játszó fodrai voltak előtte, pedig azok már sejtelmesen birizgálták az ösztönök rugóit. Ártatlan indul hát a párviadal után, és a bort frissen kinevezett hadnagya felé nyújtja. „Cassio” — szólítja a rangban következőt, ám az eminens mosollyal hárítja el a kínálást. „Jágó” — szól ezután Othello, és a poharat legyőzött tisztje kezébe nyomja. Mór és hadnagya el, Jágóból kirobban a feszültség, remegőn sorított kezében összeroppan a pohár. Bortól és vértől vörösek a víz tükröződő fodrai.

Jágóban pedig megszületett a kontrollálatlan gyűlölet, a most beállt rendben helyzete megalázó, ezért „rendetlenséget” akar. „Nem nyughatom!” — csikorogja magának. Pusztítani fog, még ha a pusztuló világgal maga is elmerül. Mindezt nem gondolja végig, bár legokosabb ő mindenek között. „Erkölc? Füttyülök rá! Rajtunk áll, hogy mivé alakulunk: testünk kert, és kertésze akaratunk... Azért van eszünk, hogy lehűtse őrzőgő indulatainkat, ágybéli vágyainkat, zabolátlan gerjedelmünket.” (A drámát — már-már kaposvári hagyomány — **Eörsi István** fordította újra, amennyire első hallásra megíthettem, kiválóan.) Bölcs tanácsa van hát — másnak. De nem veszi észre — és ez **Ács János** rendezésének, **Kulka János** alakításának egyik kulcsa —, hogy őt magát is „vágyak sarjadéka”, a szenvedély mozdítja. „En nem vagyok az, ami” — mondja, de ezzel csak alaposkodását vallja meg. Arról nem beszél, ki ő valójában. „Ki vagy te?” — hangzik Desdemona felé is majd a kérdés, de ezzel szembesül mindenki más is az előadásban.

Othello nem másfajta. Ember, akinek egyébként bőre színe fekete. (Erre durva utalás csak Desdemona apjától hangzik el, őt **Koltai Róbert** játssza meglepően indiszponáltan, alakítása mesekönyvi illusztráció. Jágó is célozgat néha — céljai érdekében — a „fajra”, de gyűlöletét nem a mór másfelesége motiválja.) **Lukáts Andor** félmeztelen, megzfláb, macskaléptekkel jár, gyanakvása megszületése után mintegy védekezésül bújik

Othello (kaposvári Csiky Gergely Színház). Lukáts Andor és Kulka János (Fotó: Sipos Géza)

a primitív nigger bőrébe. Ha majomnak néztek, hát az lesznek — véli, és artikulálatlan makogással válaszol a többieknek. Éppen így szakad le róla a fekete szín, marad a szenvedő ember. Aki azért mégiscsak más, mint a többiek: **Lukáts Othello**ja nem az árnyalatokat, hanem az egyértelműségeket akarja tudni. Feketét és fehérét ismer, talán ezt hivatott jelezni **Menczel Róbert** tágas, egyszerű és mégis titokzatos tükröket sejtető díszletének háttere. Ám utóbbi egyéb, sejtelmes színekre is vált, és ezek között Othello eltéved. Az imént még várakozón maga elé nézve állt, míg Desdemona megvallotta titkos szerelmét apja és a dözse előtt, majd bólintott, és biztonsággal indult útjára. Nem ismerte a kételyt, és miután mégis abba kényszerült, megváltás számára az újabb egyértelműség, a halál.

Othello „másfajtasága” nyilvánvalóvá teszi az emberi természet lényegét. Azt, amit leplez előttünk saját butaságunk (ezért nem veszi ezt észre és bukik el a balek Roderigo — **Sztarenki Pál** újabb ígéretes alakítása), amit eltüntet életünk derűs súlytalanítása (a szeretetével mit kezdeni nem tudó **Emiliát Adorjáni Zsuzsa** játssza), és amit kilúgoz a kábítóroncsoló alkohol (**Montano** szerepében **Csapó György** egy kiégett, fáradt kormányzót játszik, akiből már kikopott a hatalomvágy, csak hadd vagdalkozzanak itt a nagyurak, ő beéri néhány kupa borral)... De szenvedélytelenségük sem menekvés végzetük elől. Emiliát saját férje szúrja le, Cassio kardja pedig eléri a vakbuzgó Roderigót és a békés, kótyagos **Montanót** is.

Nincs menekvés, mert mindannyiunkban ott bujkál a jágói „nem nyughatom” szólítása. Belső erőink egyértelműségei felé taszítanak bennünket, ám megfoghatatlan szándé-

kaink következményei olyan lépések, melyek minden egyes pillanatban felrúgják az éppen adott, ideiglenes rendet. Cselekszünk, de nem ismerjük magunkat, „jók és rosszak, barátok és ellenségek vagyunk egyszerre. Melyik az igazi Othello: a higgadt és méltóságteljes győztes hadvezér, vagy a sárral bekent, törzsi imát mormoló, őrző vadállat? Ugyanez a kérdés **Jágónál** is: „Azt hiszem, jó vagy, és azt hiszem, rossz vagy” — mondja neki a mór. **Kulka Jágója** egy töről fakad a kitaszított **Richard** gazemberiségével, de ez az ember megszennvedtette minden pillanatát. „Zászlós!” — hallja újra és újra méltatlan rangját, sőt, felesége talán valóban más-sal hált... és váratlan lobbanó vágya még reménytelen irányba is taszítja: **Desdemona**t kívánja, de a bosszúhoz éppen utált vetélytársát kell felhasználnia, mert „Cassio szép férfi”. Egyáltalán: ki kit szeret itt? **Mik** az Othello által is vágyott egyértelmű bizonyítékok? **Jágó** és **Desdemona** csókja minek minősül? És minek utóbbi és **Cassio** szeretetteljes kéz a kézben sétája? Pedig az ártatlan, esendő szépséggel és titokzatos aszszonyi erővel rendelkező **Desdemona** (**Nagy-Kálózy Eszter**) — úgy tudjuk — hűséges, és érdemtelen lelta halálát. Nem véletlen, hogy **Cassio** (**Quintus Konrád**) marad életben, őt még nem határozza meg semmi. Talajtalan, lebegő, igazodni képes, törtető kamasz, még úgy hiszi, „rajtunk áll, hogy mivé alakulunk”. Hiheti is, a többiek bölcsessége halálban szüetett. **Cassio**, a szenvedélyt nem ismerő kisszerű győztes él, a többiek holtan hevernek, **Jágó** halálra vár. Most szenvedélytelen rend van. És ez nem természetes.

Bérczes László